

Початківці. Чому вчитися нового ніколи не пізно

Ви помічали, як легко діти пробують щось нове? Вони не бояться помилятися і мати смішний вигляд, а з великим інтересом підходять до справи. З віком, здається, ця здатність і бажання відкриттів минає. Чому? У своїй книжці «Початківці» Том Вандербільт береться досліджувати це питання. Натхненний ненаситною допитливістю своєї маленької доньки, він вирішує на собі випробувати принцип lifelong learning — «неперервне навчання впродовж усього життя». Щоб довести, що вчитися ніколи не пізно, він з нуля вчився добре грати в шахи, співати, займатися серфінгом, малювати та жонглювати. Виявляється, у дорослих не зникають здібності вивчати щось нове — справа в упередженні, звичці йти «накатаною доріжкою» та страху, що ми витратимо час на щось безперспективне. «Початківці» — це захоплива і весела подорож до нових відкриттів, незалежно від віку. Ця книжка покаже, як стати кращим, вивчаючи щось нове, і чому варто зробити перші незручні кроки просто зараз.

Том Вандербільт

ПОЧАТКІВЦІ

Чому вчитися нового
ніколи не пізно

Перекладачка:
Анна Марховська

Початківці

Tom Vanderbilt

Beginners

The Joy and Transformative Power
of Lifelong Learning

Alfred A. Knopf
New York
2020

Том Вандербільт

Початківці

Чому вчитися нового
ніколи не пізно

Переклала з англійської
Анна Марховська

Лабораторія
Київ
2021

УДК 374+159.92
В17

Вандербілт Том

В17 Початківці. Чому вчитися нового ніколи не пізно / пер. з англ. Анна Марховська. — К. : Лабораторія, 2021. — 256 с.

ISBN 978-617-7965-66-3 (м'яка обкладинка)
ISBN 978-617-7965-67-0 (електронне видання)
ISBN 978-617-7965-68-7 (аудіокнига)

Автор книжки вирішив на собі випробувати принцип неперервного навчання впродовж усього життя. З нуля навчився добре грати в шахи, співати, займатися серфінгом, малювати, жонглювати. Виявилось, що опанувати все це — можливо. Ця книжка — власний пошук Томом відповіді на питання: чому з віком у більшості людей зникає бажання вчитися?

Досліджуючи суспільні упередження, особливості розвитку мозку та різні навички, які допомагають у інших сферах, Вандербілт надихає пробувати щось нове та не боятися ризикувати, навіть якщо це означає кардинально змінити свою професію і податися, наприклад, у професійні серфери, коли тобі вже за n років.

УДК 374+159.92

Перекладено за виданням: Tom Vanderbilt. *Beginners: The Joy and Transformative Power of Lifelong Learning* (New York: Alfred A. Knopf, 2020; ISBN 978-1-524-73216-5)

Літературна редакторка Анна Весній. Коректорка Юлія Карпета. Верстальниця Олена Білохвост. Технічний редактор Микола Климчук. Художня редакторка Оксана Гаджій. Дизайн обкладинки АбоАбо. Відповідальний за випуск Антон Мартинов.

Підписано до друку 02.07.2021. Формат 60×90₁₆. Друк офсетний. Тираж 2000 прим. Замовлення № зк-001960. Надруковано в Україні видавництвом «Лабораторія» в АТ «Харківська книжкова фабрика "Глобус", вул. Різдяна, 11, м. Харків, Україна, 61011. Свідоцтво ДК № 7032 від 27.12.2019. www.globus-book.com. Термін придатності необмежений.

ТОВ «Лабораторія», пр. Степана Бандери, 6, м. Київ, Україна, 04073, тел. (097) 975-52-23, info@laboratoria.pro. Свідоцтво ДК № 7100 від 14.07.2020. Висновок Держ. сан.-епідем. експертизи № 12.2-18-1/28536 від 17.12.2020.

Науково-популярне видання

ISBN 978-617-7965-66-3 (м'яка обкладинка)
ISBN 978-617-7965-67-0 (електронне видання)
ISBN 978-617-7965-68-7 (аудіокнига)

Усі права застережено. All rights reserved.
© 2020 by Tom Vanderbilt
© Марховська А., пер. з англ., 2021
© ТОВ «Лабораторія», виключна ліцензія на видання, оригінал-макет, 2021

Зміст

[Передмова. Гамбїтний початок](#)

[1. Як бути початківцем: інструкція для початківців](#)

2. Навчитися вчитися

3. Відучитися співати

4. Я сам не розумію, що роблю, і все-таки продовжую це робити

5. Підкорити U-подібну хвилю

6. Як ми навчаємося виконувати дії

7. Медитація з бонусом

8. Учень

Подяки

Примітки

Ти мусиш стати початківцем.

Райнер Марія Рільке

Передмова. Гамбітний початок

Діло було у Нью-Йорку. Одного недільного ранку я сів за шахівницю в переповненому приміщенні. У мене калатало серце і крутило в животі.

Ми із суперником, як заведено, потиснули одне одному руки. Назвалися й занотували, як належить, імена одне одного у блокноті, а поза тим не перекинулися жодним словом. Поки я виставляв на годиннику час — по двадцять п'ять хвилин на гравця, — він методично виставляв фігури на дошці.

З байдужістю, немов удаючи легку нудьгу, я зробив те саме. Намагався розставити свої фігури ще *більш* симетрично, неначе виборюючи собі хвилину фори (ця хитрість мені не вдалася, адже на мить я запанікував через те, чи правильно поставив слона і коня). Кімната принишкла в передчутті, а ми чекали на стартовий сигнал директора турніру.

Поки ми сиділи, я намагався оцінити суперника. Він знічев'я крутив між пальцями олівець. Його погляд блукав сусідніми столами. Я позирав на нього з, як мені хотілося вірити, немилосердною жалістю. І намагався випромінювати таку люту загрозу, на яку лишень можна бути здатним, коли сидиш на бібліотечному стільці. Я хотів передати те відчуття, яке змалював Ділан Лоб Макклейн, колишній автор шахової колонки The New York Times, коли 1995 року зіграв показову партію з тогочасним чемпіоном світу Гаррі Каспаровим.

«У мене не склалося враження, що він хоче мене обіграти, — сказав Макклейн. — Мені здалося, він хоче перелізти через шахівницю й задушити мене». Ділан відчував, що Каспарова, який скорчився, неначе розлючений ведмідь, випромінюючи «неймовірний психічний шал», не влаштує ніяка дрібна позиційна перевага чи навіть сама перемога. Здавалося, він керується чимось «більш особистим, більш дражливим».

Це поширене відчуття у світі шахів. «Люблю ту мить, коли ламаю его чоловіка», — якось сказав ексцентричний чемпіон Боббі Фішер⁽¹⁾.

Я знову поглянув на суперника. Чи вдасться мені за допомогою витонченої тактики й нищівної сили безжального погляду повільно розгромити саме його єство?

Ось тоді поряд із ним з'явилася жінка, яка тримала пакетик шоколадного молока. Вона поцілувала його в голову, сказала: «Щасти тобі» — й урочисто мені усміхнулася. Раяну, моему суперникові, було вісім років. Із гідним захвату самовладанням, пошморгуючи носом, він розправився зі мною десь після тридцятого ходу. Я привітав його, а потім, коли пішов повідомити директора турніру про результат, побачив його в коридорі, де він із неушкодженим его гордо переповідав цю новину матері.

Ми з Раяном були серед тих, хто прийшов на Відкритий турнір для початківців, який відбувся у Нью-Йоркському шаховому клубі Маршалла зранку в неділю. Клуб Маршалла, який займає кілька поверхів історичного будинку в одному з найгарніших кварталів Грінвіч-Вілледж, — це симпатичний анахронізм, відгомін тієї доби, коли в цьому регіоні змагалось хтозна-скільки шахових збірних — і студентських, і не тільки, — чиї подвиги фіксували в спортивних рубриках газет.

Тим, що він і досі існує, затишно влаштувавшись поміж найдорожчої нерухомості країни, слід завдячувати сюжетному повороту, гідному Дікенса.

У 1931 році, в розпал Великої депресії, група заможних благодійників, кожен із яких захоплювався шахами, викупила цю будівлю для Френка Маршалла, на честь якого і назвали клуб. Гросмейстер і чемпіон США, який колись тримав шахову крамницю на узбережжі океану в Атлантик-Сіті, де часом грав із перехожими на гроші, Маршалл кілька десятиліть торував своєму однойменному клубу шлях культовими закладами Мангеттена — від закусочної «Кінс» до готелю «Челсі»⁽²⁾. Тепер у Маршалла з'явилася постійна домівка.

Заклад втратив частину старосвітського глянцю — ошатно вбрані офіціанти більше не подають каву чи чай — але, граючи в шахи у

клубі Маршалла, ти й сьогодні відчуваєшся неначе в якомусь храмі Позолоченої доби, присвяченому Грі королів. Тебе оповиває історія: бюсти ушавлених гросмейстерів; старі світлини команд-чемпіонів; той стіл, за яким обливався потом Магнус Карлсен, чинний чемпіон світу, виборюючи цей титул у Сергія Карякіна 2016 року.

І все-таки клуб Маршалла — це не музей. Потрапити до цього закладу на вихідних, під час якого-небудь великого турніру, — це як увійти до дата-центру, що живиться від людської сили: нескінченні ряди процесорів, які мовчки обчислюють, гудуть від напруги, нагріваються і випромінюють стійкий запах нервового поту.

До недільного турніру для початківців допускали тільки гравців із низьким рейтингом, 1200 й нижче, чи взагалі без рейтингу. Більшість гросмейстерів має рейтинг понад 2500; я, новачок, мав рейтинг 100.

Початок дня обіцяв багато. Під час гри зі своїм першим суперником Джоном, сивочолим чоловіком із зовнішністю й тихою статечністю науковця, я спочатку відстав у сенсі «матеріалу», як у шахах називають фігури. У ході партії він намагався розвинути перевагу. Однак я не полишав боротьби, вигадуючи всілякі винахідливі перепони для його перемоги. На кожну з них він коротко й утомлено зітхав. Я відчував його ніяковість і з кожним зітханням, здавалося, набирався сили.

Потім, коли мій король ледь не опинився в облозі, я побачив можливість оголосити шах і мат. Мені тільки було потрібно, щоб її не помітив він. У шахах є одна давня приказка: переможе той гравець, який припуститься передостанньої помилки. Так і сталося: замість того, щоб удатися до захисту, мій суперник пішов у напад, зробивши хід пішаком до, як йому здавалося, моєї поразки. Коли я пересунув туру на потрібну позицію, замкнувши його короля в пастці по лінії А, на його обличчі поволі почало прозирати нервозне осяяння: він зрозумів, що схибив.

Мій наступний суперник Ерік був військовослужбовцем у відпустці з Афганістану, де він у вільний час багато грав в онлайн-шахи. Він знав, що дорогою додому проїжджатиме Нью-Йорк, і виділив час на паломництво до клубу Маршалла. Зовні він трохи скидався на актора Вуді Гаррелсона: стрижка під машинку, волосся із сивиною, погляд «у нікуди». Наш двобій був напруженим, ми йшли ніс у ніс, аж поки він не побив мою туру зв'язкою зі слоном. Коли я здався, він із

полегшенням сказав, що я зіграв значно краще, ніж можна було подумати з мого рейтингу — то були перші слова, які він вимовив.

Група учасників, які зібралися того ранку, — від рейнджерів армії США до непосидючих дітлахів і членів Американської асоціації пенсіонерів, — була цілком стандартною для турніру початківців у клубі Маршалла. Мабуть, віковий діапазон у цьому клубі сягав шести десятиліть, однак із погляду шахів усі ми були початківцями.

Рейтинговій системі шахів властива чудова чистота: такі відмінності, як вік, практично не мають значення. Шахи — один із небагатьох кваліфікованих видів діяльності, у яких діти можуть розвиватися на одному рівні з дорослими, якщо не на вищому⁽³⁾. Деякі дванадцятирічки можуть невинно здерти з тебе шкуру⁽⁴⁾.

На тому недільному турнірі в клубі Маршалла мене надзвичайно цікавила одна дитина: моя донька. Ми не грали одне проти одного (хоча ця мить ще настане), й того ранку наші шляхи склалися зовсім по-різному. Вона посіла одне з найвищих місць і отримала чек на вісімдесят чотири долари, які негайно спустила в найближчому магазині іграшок на м'які іграшки й «лизуна» з блискітками.

Того ж таки дня я почув, як вона радісно розповідає по телефону дідусеві з бабусею: «Тато взяв десь сорокове місце». З п'ятдесяти одного.

У що ж це я вплутався?

* * *

Кілька років тому під час відпустки я з головою занурився в партію в шашки зі своєю донькою, якій тоді було майже чотири роки, в маленькій бібліотеці приморського містечка. Її погляд перекинувся на сусідній стіл, де на чорно-білій дошці наїжачилися значно цікавіші фігури (багатьох майбутніх гросмейстерів невинно принадили «коні» з «вежами»). «А це що таке?» — запитала вона. «Шахи», — відповів я. «А можна зіграти?» — попрохала вона. Я кивнув, думаючи про щось інше.

Заковика була лише одна: я не вмів. Я туманно пригадував, що в дитинстві вивчив основні ходи, але з шахами в мене не склалося. Цей факт усе життя трохи на мене тиснув. Випадково побачивши

шахівницю у фое готелю чи кросворд у газетному додатку вихідного дня, я відчував укол.

У мене сформувалося загальне *уявлення* про шахи. Я знав імена Фішера й Каспарова. Знав, що в цій грі кохалися такі світила, як Марсель Дюшан і Владімір Набоков. Я знав кліше про те, що гротмейстри бачать на десять ходів уперед. Знав, що шахи, як і класична музика, у фільмах виступають умовним позначенням генія — нерідко злого. Однак на шахах я знався так само, як «знав» японську: яка вона на вигляд, як вона звучить, її «японськість» — хоча насправді її не розумів.

Я вирішив навчитися цієї гри, хай навіть лише для того, щоб навчити доньку. Засвоїти основні ходи було доволі просто. Щоб звикнути до основних ходів, мені довелося кілька годин понависати над смартфоном на дитячих днях народження чи в черзі в гастрономі. Уже невдовзі я грав, а часом навіть і вигравав у найслабших комп'ютерних суперників (тих, яким щедро запрограмували катастрофічних ляпсусів). Однак уже невдовзі стало очевидно, що я і гадки не маю про масштабні стратегії.

Я не хотів братися за викладання того, на чому сам погано знався. А як тоді навчитися? Кількість книжок із шахів приголомшливо велика. Безперечно, є «Шахи для початківців». Та поза тим масив літератури на тему шахів — неозорий. У ньому повно алгебраїчних товстунців із шахової нотації — такої собі мови, яку також потрібно опанувати. І книжки ці до болю специфічні — наприклад, «Усе про дебют трьох коней проти французького захисту». Саме так: *ціла* книжка, присвячена комбінаціям *одного* ходу — і маю додати, що цей хід регулярно застосовують уже сто років. Але сто років і багато книжок із шахів тому люди все одно знаходять, що нового можна про нього сказати на 288 сторінках.

Кожен, хто щойно взявся за шахи, почує один заявлений факт: усього-на-всього після третього ходу кількість можливих варіантів цієї гри перевищує кількість атомів у всесвіті. І я насправду був космічно ошелешений, намагаючись зрозуміти, як стисло розтлумачити гру, складність якої зростає за експонентою, поціновувачці серіалу про допитливу мавпочку Джорджа.

Тож я вчинив так, як учинили би будь-які сучасні батьки з почуттям самоповаги: я запросив тренера. Хитрий задум був у тому, щоби хтось учив мене й мою доньку одночасно.

Трохи понишпоривши в інтернеті, я відшукав Симона Рудовського, польського емігранта, який мешкав у Брукліні. Він випромінював старосвітський педантизм і видавався строгим, але справедливим, що, як мені здавалося, додає цій справі належної серйозності. Під час гри він пересував фігури з ноткою експресії, щоб не сказати драматизму. Симону — вегетаріанцеві, художому й перезбудженому — подобалося, щоб в оселі було тихо, за винятком тихої класичної музики на тлі. З чаєм і свіжою випічкою, яку моя дружина з увічливості запропонувала йому на першому уроці.

Це частування, яке мало би бути епізодичним, уже невдовзі стало традицією й навіть розрослося до майже комічного ритуалу. «Потрібно щось спекти Симонові», — цілеспрямовано проголошувала вона вранці перед заняттям (печива з магазину Симон ледь торкався, чим тонко виказував прикрість). Музика, наїдки й характерна витонченість шахівниці та фігур перетворювали нашу домівку — принаймні так мені хотілося уявляти — на такий собі гарячковий, просочений кофеїном віденський салон, сповнений п'яних випарів теорії шахів.

* * *

І хоча тоді мені це, можна сказати, не спало на думку, ми з донькою розпочали ще й когнітивний експеримент, розмір вибірки — дві особи: ми удвох були новачками, які намагаються здобути нову навичку.

Ми стартували з однієї точки, однак нас розділяло чотири десятиліття. Дотепер у її юному житті експертом був батько — я знав, що означають слова і як кататися на велосипеді, — але тепер ми опинилися в напручуд рівних умовах, принаймні теоретично. Чи прогресуватиме хтось із нас швидше? Чи однаково ми навчатимемося? Які в кожного з нас сильні та слабкі сторони? Хто, зрештою, виборє перевагу?

Невдовзі я покинув заняття. По-перше, моя присутність її відволікала: я втручався між нею і вчителем. До того ж — принаймні на початку — вона вчилася значно повільніше. Часом ми із Симоном, неначе таємні повірені, обмінювалися усмішками, коли вона була за

крок до відкриття якогось складного ходу на вщерть переповненій шахівниці.

Я відступив на другий план. Я регулярно грав в інтернеті, продирався на ютубі крізь відео з аналізом турнірних партій і гортав книжки на зразок «Найкращі партії Бенга Ларсена». А потім ми з донькою, озброївшись кожен на свій лад, сідали до кухонного столу за шахівницю.

Спершу здавалося, що я граю краще — хай навіть тільки через те, що я серйозніше ставився до гри. Я вмів зосереджуватися, мав кілька десятків років досвіду інших ігор і гордість дорослої людини. Під час гри в доньки подеколи траплялися труднощі з концентрацією, тож, аби її підбадьорити, я припускався катастрофічних ляпсусів, сподіваючись, що вона їх помітить. У великому світі шахів я був «патцером» — безнадійно вайлуватим новачком, але принаймні вдома я почувався мудрим і добрим старійшиною.

З плином тижнів донька почала грати чимраз краще. Вона спокійно мені пояснювала приховані тонкощі якоїсь головоломки чи розповідала, чому онлайн-гра, у вигрші якої я не мав сумніву, найімовірніше завершиться нічиєю. Вона засвоїла стратегії й золоті правила, які для мене були новими. Почала грати в турнірах: спочатку на маленьких зборах у підвалі місцевої бібліотеки, а зрештою й на великих міських змаганнях. Вона здобувала призи й посідала доволі високі місця в переліку ста найкращих гравчинь її віку. Зненацька мені доводилося попотіти, щоб її обіграти, а часом це не вдавалося.

Якщо озирнутися назад, на те є одна причина, яка лежить на поверхні. Поки я грав партію за партією в інтернеті, сподіваючись, що навчуся грати краще лише за рахунок занурення у процес, і пояснюючи свої перемоги талантом, а поразки — невезінням, Симон методично навчав її теорії дебюту і прийомів ендшпілю. Коли вона програвала партію, їй доводилося аналізувати причини своєї поразки до останньої деталі. І варто підкреслити, що нерідко це тривало довше, ніж власне поєдинок.

В очах психолога Андерса Ерікссона, який стоїть за правилом десяти тисяч годин, яке сьогодні знають усі, але часто неправильно його трактують, вона займалася «усвідомленою практикою».

Я ж своєю чергою відбувався «бездумним повторюванням», намагаючись покращити свої навички грубою силою, без осяжних цілей. Можна сказати, що я намагався грати, як AlphaZero, славнозвісна система штучного інтелекту компанії DeepMind. Орієнтуючись виключно на основні правила шахів, AlphaZero опанувала цю гру після сорока чотирьох мільйонів партій проти самої себе¹. Вона весь час навчалася у процесі, без допомоги тренера, і стала найбільш грізним суперником у світі^(5,6).

Однак мені бракувало часу і ресурсу мозку. «Для того, щоб краще грати в шахи, — пише Ерікссон, — потрібно не грати в шахи. Для цього потрібно, усамітнівшись, вивчати партії гротмейстерів»⁽⁷⁾. Зазвичай, у моєму заклопотаному житті легше зіграти п'ятихвилинний бліц у метро.

Хай там як, а я зосередився передовсім на доньці. Вона мала хист, який потрібно було плекати; вона здобувала призи. Її прогрес був важливішим за мій. Я ж став хрестоматійним Шаховим Татусем, який висиджує по п'ять-шість годин до завершення стандартного шкільного турніру.

Якоюсь мірою це як застрягнути у другорядному аеропорту під час затримки рейсу. Ти намагаєшся знайти зручну місцинку для вбивання часу, але зрештою сидиш поміж клаптів пилу на відполірованій кахляній підлозі нижнього поверху школи, де немає вікон, зібгавшись коло розетки, щоб твої електронні пристрої не повимикалися. Ти гризеш крекери-рибки, впольовані в буфеті, яким завідують батьки, і дихаєш застоїним повітрям. Намагаєшся працювати, але безнадійно нервуєш і відволікаєшся.

Чекаючи на повернення доньки з поєдинку, хвилюючись через результат, я щокілька хвилин визирав у коридор. Я так тонко її відчував, що за одну мілісекунду міг визначити, виграла вона чи програла. Зазвичай кожен сценарій — усмішка і біг підскоком чи понуре шаркання, нерідко в сльозах, — розбивав мені серце.

Коли вона плакала, я часом замислювався про те, навіщо змушую її — та, правду сказати, й себе — цим займатися. Те, що починалося як грайлива розвідка, переросло в серйознішу справу. Але яка в неї мета? Мене підкупили передовсім суспільні уявлення, які ставлять шахи на

один щабель з інтелектом і академічною успішністю — хоч я й свідомий непереконливості доказів цієї думки. Це, зазвичай, малі дослідження, часто за участі багатьох умотивованих шахістів, які чудово розуміють, що беруть участь у дослідженнях, які проводять самі шахові організації⁽⁸⁾. Я бачив велику проблему з причиново-наслідковим зв'язком: це шахи роблять дітей розумнішими чи більш розумні діти тяжіють до шахів?⁽⁹⁾ Якщо шахи аж настільки пов'язані з інтелектом, можна дійти висновку, що успішніші шахісти загалом розумніші за менш успішних чи тих, хто не грає в шахи. Тут також немає переконливих доказів.

І все-таки я намагався переконати себе в тому, що відчутні переваги також є⁽¹⁰⁾. Подумав, що шахи «як спосіб навчити мислити»⁽¹¹⁾, за словами однієї педагогині, — це корисна репетиція випробувань шкільного життя, а саме концентрації, розв'язання задач, запам'ятовування й застосування знань на практиці, загорнута в обгортку гри.

Що ж до слізних поразок, то мені здавалося, що шахові турніри зі щемкими й переважно беззмистовними результатами можуть бути хорошим тренувальним майданчиком для серйозніших життєвих викликів. А може, не такі ті результати й беззмистовні. Три рази з чотирьох, за моїм грубим підрахунком, вона грала проти хлопця. Попри спроби змінити цю ситуацію, у шахах і досі панує уявлення про гендерну першість. Зазвичай у гравців чоловічої статі вищі рейтинги, що може вказувати, як хтось припустив, усього-на-всього на статистичну ознаку їхньої кількісної переваги⁽¹²⁾.

Але це ще не все. За результатами дослідження шкільних шахових турнірів, під час гри проти хлопців дівчата показують гірші результати. Науковці пишуть: «Дівчата програють хлопцям із такою частотністю, яку неможливо пояснити рівнем початкового рейтингу»⁽¹³⁾. Відповідно до їхньої гіпотези, причина полягає в «стереотипній загрозі»: гравчині стикаються не лише із суперниками чоловічої статі, а й з уявленням про те, що вони гірші за них. Ба більше: гравчині, чий результати не збіглися з прогнозами на основі рейтингу, наступного року беруть участь у меншій кількості турнірів, причому в хлопців такого наслідку не помітили.

У житті їй трапиться безліч таких зачарованих кіл, подумав я. Тож ліпше зіткнутися з ними ніс у ніс — уже зараз. І, поза сумнівом, миттєвість найбільшої втіхи для мене як для Шахового Татуса настала тоді, коли на одному великому турнірі я підслухав хлопчика, який сказав своїм товаришам, вбраним у фіолетові футболки шахової четвірки елітної початкової школи Гантерського коледжу, «стерегтися дівчинки в сорочці з рожевим кроликом».

* * *

Коли моя донька тільки почала брати участь у шкільних турнірах, я зав'язував бесіди з іншими батьками. Часом я запитував, чи вони самі грають у шахи. Зазвичай у відповідь я отримував винувате стенання плечима й усмішку.

Коли я виявляв ініціативу й казав, що сам вчуся грати, мені відповідали з підбадьорливою зверхністю: «Щасти вам!». Я думав: «Якщо ця гра настільки корисна для дітей, чому ж батьки нею нехтують?». Коли я бачив, як хтось грає в Angry Birds, то хотів поплескати цю людину по плечу і сказати: «Чому ви змушуєте своїх дітей грати в шахи, а самі займаєтеся оцим? Це ж гра королів! Згадки про шахові партії відомі ще з п'ятнадцятого століття!».

На шахових турнірах я бачив одну тенденцію, яка дуже впадає в око у світі дитячих занять: діти займаються, а дорослі типу мене втуплюють очі в смартфони. Певна річ, у нас, батьків, є робота — робота, яку ми впускаємо у вихідні, яка допомагає платити за ті уроки, що ними насолоджуються (чи мордуються) наші діти.

А ще мені було цікаво, чи ми, постійно супроводжуючи дітей на ці заняття, не прищеплюємо їм такий невловимий урок: навчання — справа молодих.

Крокуючи коридором під час одного турніру, я зазирнув у клас і побачив групу батьків з, як мені здалося, вчителем. *Вони грають у шахи!* І тут, як умисне, повз мене пройшла група дітей, задивляючись на ту ж таки сцену. «Навіщо дорослі навчаються грати в шахи?» — сказав один із ноткою кепкування, чим розвеселив усю групу. Вони пішли собі далі, а я повільно помирав біля життєрадісної дошки для оголошень.

Мені набридло сидіти осторонь. Я хотів до них. Так я й отримав картку члена Федерації шахів США й почав грати разом із донькою, але не на шкільних турнірах — там я був би не на своєму місці, — а в клубі Маршалла.

Спершу я хвилювався, хоча втрачати мені насправді було нічого, крім хіба гордості. «Майстер може зіграти погано, — сказав один гросмейстер, — аматор — ніколи!». А я був таки аматором: похмурі ритуали, двобої, від яких калатає серце, напружена атмосфера. Три години безперервної концентрації й напруженого мислення з вимкненим телефоном. То був неначе тренажерний зал для мозку.

Найбільше мене вразило те, як важко грати проти людей. Граючи вдома в інтернеті, ти просто пересуваєш пікселі. На справжньому турнірі ти сидиш навпроти людини з усіма її людськими особливостями: очима, запахом, мовою тіла й дивними звуками, які виходять із глибин її ества.

Так я засвоїв перший урок: *усе залежить від контексту*. Хочеш гарно вправлятися у бліцах в інтернеті? Зіграй багато бліців в інтернеті. Хочеш добре грати на шахових турнірах? Грай на шахових турнірах проти живих людей.

А ще ніколи не знаєш, хто сидітиме навпроти тебе тієї чи тієї неділі. Я зіграв — унічию — з маленькою дівчинкою в окулярах у синьому обідку, яка мала дратівливу і, мабуть, незумисну звичку коментувати собі під ніс мої ходи («дякую, що вивели мого короля в ендшпіль»). Був там і старший чоловік із тремтячими руками, який, сідаючи до гри, поставив на стіл височезне горня на сімсот мілілітрів, у якому хлюпала гаряча кава, чим привернув до себе стривожені погляди сусідніх гравців, розташованих за лічені сантиметри від нас; спантеличений, я ледь не продув, урятувавшись нічиєю лише завдяки тому, що мого суперника хвилював час, який спливає. Я розправився із серйозним хлопчаком у формі чартерної школи — до цього довелося докласти більше зусиль, ніж мені хотілося б, — і відчув обов'язок сказати його батькові, який дивився фільм на смартфоні, як добре зіграв його син. Я оголосив шах і мат трішки дивакуватому чоловікові з прилизаним волоссям, якого там бачив багато разів, похмуро розмірковуючи про те, чи давно він уже в категорії «Початківці». Мене поставили проти власної доньки, яка незворушно поставила шах і мат на восьмій

горизонталі, загнавши мого безпорадного короля в пастку в останньому ряду.

Мене, майже п'ятдесятирічного, обігрували дітлахи. Я був у захваті.

¹ Відповідно до формулювання Еріксона, ґрунтуючись на середній тривалості шахової партії в дев'яносто хвилин, це дорівнювало 67 мільйонам годин людського досвіду.

1. Як бути початківцем: інструкція для початківців

Він ... рухається до прогресу в будь-якій справі, виставляючи себе на посміховисько².

Джордж Бернард Шоу

Почати спочатку: маніфест

«Початківці» — це книжка для тих, хто бодай колись починав спочатку, хто вагався, хто боявся поставити запитання в присутності людей, які нібито розуміють, що роблять. Вона для тих, кому доводилося починати з основ — байдуже, скільки разів; для тих, хто гадки не мав, що робить, але все одно робив. Вона для тих, хто розпочинав перегони, не знаючи напевно, чи зможе подолати дистанцію. Це каталог помилок, оспівування ніяковості. Якщо перефразувати фільм «Конфіскатор», тут ітиметься про те, як прожити життя, не уникаючи напружених ситуацій, а занурюючись у такі ситуації.

Це підручник для розгублених, аптечка першої допомоги понівеченому его, інструкція з виживання під час найбільш болісної, найщемкішої стадії: ніякового, боязкого, п'яного осяяння новачка. Ця книжка — не «як зробити», а радше «*навіщо* робити». Вона радше не про те, як стати більш вправним, а про те, як почуватися впевненіше, коли намагаєшся чогось навчитися. Вона про маленькі перетворчі вчинки, які можуть вдихнути в життя магію — незалежно від вашого віку. Вона про знайомство з чимось новим — зокрема, можливо, і з *самим собою*.

* * *

Для мене все почалося з того експерименту із шахами. У мені прокинулося щось таке, чим я зрештою мушу завдячувати своїй-

доньці.

Народження першої дитини — це основоположний досвід у статусі початківця. Ти пірнаєш у цей процес, поговоривши з друзями і, можливо, прочитавши кілька книжок, тож його перший день — це як лижна траса для тих, хто не вміє кататися.

«Можливо, ви вважаєте, що можете зрозуміти, як це — мати дитину, навіть якщо у вас її немає, адже ви можете почитати чи послухати про чужий досвід, — пише викладачка філософії Єльського університету Л. А. Пол⁽¹⁴⁾. — Ви помиляєтеся».

Вона пише, що це «унікальний з епістемологічного погляду досвід». Читайте: ви анічогісінько в цьому не тямите.

Ви заледве уявляєте, як тримати це створіння, яке дихає й кліпає очима. Вам важко витлумачити його дії. Ви не можете заснути, мізкуючи над дивними деревами пошуку рішень: автомобільне крісло повернуто в напрямку чи проти напрямку руху? Ви воюєте з візочками. Життя перетворюється на процес нескінченних забігів в інтернет і перегляду відео на ютубі (згодом ми повернемося до цієї теми). Зненацька ви починаєте розмовляти з незнайомцями — непомітними дотепер постатями під назвою «батьки», яких ви колись перестрівали на вулиці, обмінюючись із ними інформацією на стрімкому й тернистому шляху до такої-сякої обізнаності.

Щоби бути хорошими батьками, треба ретельно тренуватися, як і у будь-якому навчальному процесі. Поза сумнівом, батьки-початківці — наскільки ця тема взагалі науково обґрунтована — не відповідають цій вимозі. За даними одного дослідження, молоді батьки, яким показали зразок побутового середовища, не побачили в ньому й *половини* загроз для дітей⁽¹⁵⁾. Навіть те, як ви розмовляєте з маленькою дитиною — абсолютно базова річ, — може згодом збільшити рівень її мовної компетенції⁽¹⁶⁾.

Батьки-початківці стають ще й *учителями-початківцями*. А оскільки ми вже не пам'ятаємо, як самі чогось навчалися, чи практично цим не займаємося, педагоги з нас можуть бути не найкращі. Коли ми з донькою грали у м'яч, мені було важко дати їй інструкцію, переконливішу за «Кинь мені м'яч». Чи міг би я сформулювати інструкції в письмовому вигляді? Навряд. Крок перший: узяти м'яч.

Крок другий: кинути м'яч. Чи міг би я застосувати метафори чи художні образи, які нерідко виявляються дуже ефективними у викладанні спортивних дисциплін? *Уяви, що ти кидаєш м'яч. Мені.*

Нам потрібно навчитися навчати. Часом доводиться заново опановувати те, чого ми намагаємося навчити. Я припустився помилки — тепер я твердо у цьому переконаний, — коли посадив свою трирічну доньку на велосипед із колесами-стабілізаторами. Вона весело каталася парком, а потім надто швидко увійшла в поворот і перекинулася.

Колеса-стабілізатори не дають навички, якої реально вимагає катання на велосипеді, а радше створюють безпідставну впевненість у собі. Можливо, учневі буде приємніше «навчатися без помилок», однак йому бракуватиме вкрай важливого аспекту навчання на помилках⁽¹⁷⁾. Як надувні рукави для плавання, стабілізаційні колеса позбавляють того відчуття, що його дарує катання на велосипеді.

Тож я відкрутив стабілізаційні колеса, прибрав педалі, і вуаля — тепер у нас «біговий велосипед». Без хитання не обійшлося, але це хитання навчило її більшого, ніж на позір упевненіше катання на стабілізаційних колесах. Минуло кілька тижнів, я її підштовхнув і вона поїхала.

Як усі батьки, я зненацька занурився в навчальний процес, причому навіть не пам'ятаю, як це сталося. Шахами все не обмежилось. Ще було фортепіано. Футбол. Тхеквондо. Хор. Скейтборд. Вступ до програмування. Легка атлетика. Скелетром. Не все з цього переліку «приживеться», але мені було загалом байдуже. Діти є діти. Вони пізнають світ. Потрібно дати їм можливість якомога більше спробувати на зуб. Для них це корисно.

Але дещо почало мене гризти. Ставши постійним наглядцем за навчальною кар'єрою своєї доньки, висиджуючи в незліченних залах очікування, поки вона самовдосконалюється, я почав міркувати: а які нові навички здобув я?

Певна річ, кожна людина постійно дізнається щось нове, і це відбувається в безліч непомітних способів. «У дорослому житті, — пишуть автори книжки “Науковець у колісці”, — у нас принаймні частково зберігається дитяча здатність навчатися»⁽¹⁸⁾. Ви щойно

винайняли машину в аеропорту? Затримайтеся на хвилинку й ознайомтеся з новою будовою кабіни. Ви крокуєте тротуаром, на якому зазвичай немає ожеледиці, чи спускаєтеся в шкарпетках незнайомими дерев'яними сходами? Ви трохи відрегулювали пропріорецепцію — «шосте чуття» тіла у просторі — чи впали. Ви щойно перейшли з андроїда на айфон? Пальцям доведеться звикати.

Та чи здобув я більш ґрунтовні навички? Я працюю журналістом і постійно засвоюю нову *інформацію*. Я — «вічний новачок», який постійно вривається у практично незнайомий світ (радіоактивні відходи, годинникарство), знайомиться з ключовими постатями, вбирає в себе термінологію, читає дивні галузеві журнали — а ви знали, що у світі транспортних піддонів є аж два провідні журнали? — й усіляко занудствує. Мене й досі аж розпирає від пихи, коли хтось каже: «Ви дуже добре підготувалися». А потім я беруся за щось нове.

Я по самі вінця повен *декларативних знань*, тобто «знання, що». Мені не бракує «знання, що» — я брав участь у грі Jeopardy!, чорт забирай. (І програв людині, яка знала більше «що»).

А які справи в мене з *процедурними знаннями*, тобто «знанням, як»? Факти я хапаю на льоту, а що я останнім часом навчився *робити*? Порівняно з донькою я немовби за інерцією рухався професійним плато, міцно тримаючись за зону комфорту своєї компетентності.

Це усвідомлення прийшло до мене тоді, коли в неї в школі мав відбутися «День талантів», на якому батьків попросили продемонструвати двадцяти п'яти першачкам якесь уміння. Я почав ламати голову. Який у мене є талант? Не думаю, що дітей вразить витонченість моєї прози під тиском дедлайну. З іншого боку, я вмю незлецьки свистіти. Чи, може, вивести їх на вулицю для першокласної демонстрації паралельного паркування?

У мене почала формуватися думка: спробую одночасно здобути ще кілька навичок, окрім шахів. Я не просто сидітиму осторонь, поки моя донька навчається, а долучатимуся до неї — причому часом, як-от із шахами, ми займатимемося однією й тією ж справою. Це поняття навдивовижу нове. Введіть у гуглі «навчатися разом із дитиною» — і отримаєте багато відповідей на те, як допомогти їй навчатися. З вами ж усе вже зрозуміло наперед.

А чого я хотів би спробувати навчитися? У пошуках натхнення я опублікував в інтернеті таке запитання: «Які нові фокуси вивчити би цьому старому псові?».

Перша відповідь з'явилася швидко: «Ви ще не пробували курси красного письменства?».

Всесвіт хоче мені цим щось сказати?

* * *

Заповзівшись здобути нові навички, я приблизно окреслив низку критеріїв. По-перше, я хотів розпочати з нуля. Чимось я вже трохи займався й був би зовсім не проти опанувати ці види діяльності (приготування піци, ремонт велосипеда) на трохи вищому рівні, але мені хотілося справжньої новизни.

По-друге, це мусило бути щось таке, чого можна навчитися у Нью-Йорку. Від запропонованого одним другом семестру в «університеті морозива» в Італії довелося відмовитися (ухвалити це рішення було нелегко), як і від курсу скелелазіння на Алясці³. На щастя, у дев'ятимільйонному місті хай що ти вигидаєш, а викладач знайдеться.

Крім того, ці навички не мали би бути заскладними й забирати забагато часу. Від вивчення мандаринської мови й пілотування літака довелося відмовитися. Врешті-решт, я мав дуже хотіти цим займатися, а не відчувати, що *мушу* це робити.

Кілька разів мені пропонували піти на курси програмування. Це прекрасна справа, але мені хотілося менше сидіти перед екраном, а не більше. Я не конче орієнтувався на навички, пов'язані з тим чи тим напрямком професійного розвитку, хоча таке прагнення гідне поваги. Робота в мене була; я не шукав ані ще однієї роботи, ані чогось дуже на неї схожого. Мені хотілося стати привабливішим не в очах роботодавців, а радше у *своїх* очах.

Мене цікавили ґрунтовні навички. Чимало мікронавичок — розпалити багаття, керувати ручною коробкою передач — цілком гідні поваги й ми постійно маємо з ними справу. Я палкий апологет такої, як її називають, «мікромайстерності»⁽¹⁹⁾: засвоєння дрібничок може спонукати до засвоєння чогось більшого. Однак майже всі ці навички легко досяжні. Я ж волів те, що неможливо повністю опанувати.

Крім того, я хотів зупинитися на невеликій кількості навичок. В інтернеті повно людей, які самі кажуть, що взяли собі за мету щомісяця, щотижня чи щодня здобувати одну нову навичку; один хлопець почав грати в шахи і з зарозумілістю початківця заповзвся вже через місяць зіграти проти Магнуса Карлсена. Того Магнуса, який запросто виграє в людей, *котрі грають у шахи щодня, починаючи з п'ятирічного віку*. Нічого дивного⁴, що Карлсен легко розправився з тим претендентом у суперники.

Я захоплювався бравадою таких амбітних спроб і вважав, що дечого, безперечно, можу від них навчитися, але мені не хотілося складати переліки справ, які потрібно встигнути за життя. Мені не було цікаво «розкушувати» навички у традиціях Кремнієвої долини, щоб похизуватися в соціальних мережах і перейти до наступної. Я волів чогось такого, з чим можна поволі зжитися, без поспіху оцінити навичку й спосіб її засвоєння, осягнути її вплив на своє життя. «Чому тоді не одну навичку?» — можете запитати ви. Я хвилювався, що можу обрати щось таке, що мені не сподобається. Оскільки мене цікавили початкові фази, опанування більшої кількості навичок означало лише одне: я частіше буду початківцем.

Зрештою я зупинився на низці занять, які мене вже давно цікавили. Крім шахів, я обрав спів, серфінг, малювання і *виготовлення* (у моєму випадку — весільної обручки замість тих, які загубилися під час серфінгу). Так, а ще жонглювання: мене цікавило і власне це заняття, й відповідні дослідження мозку, у яких можна знайти прецікаву інформацію про навчальну діяльність. Інші спокусливі штуки — фридайвінг, театр імпровізації — я додав до списку на майбутнє.

Я не розраховував на те, що вийду на досконалий рівень у котромусь із цих видів діяльності. Не мав, геть не мав зайвих десяти тисяч годин — орієнтовного обсягу усвідомленої практики, необхідного для опанування тієї чи тієї царини; якщо на кожну навичку вдасться викроїти по *сто* годин, я вважатиму, що мені пощастило. Я сподівався, що досягну не майстерності, а розподіленої компетентності.

Намагаючись прокачати своє «життєве резюме»⁽²⁰⁾, я певною мірою старався повернутись у минуле й здобути навички, які пройшли повз мене. Нерідко ми використовуємо дітей як посередників для цього.

Відповідно до так званої теорії символічного самодоповнення, батькам часто можна закинути намагання придушити власні нереалізовані амбіції за рахунок досягнень їхніх дітей⁽²¹⁾.

Але я намагався «компенсувати» своїми досягненнями, за словами Юнга, нереалізовані в минулому справи. Просто часом вони випадково збігалися з досягненнями моєї доньки. З осторогою стежив за тим, щоб не витворити «себе в мініатюрі» за рахунок доньчиного «я» — а може, мене й можна в цьому звинуватити; психологи називають цей процес сплутуванням. Я хотів, аби ми здобули спільний навчальний досвід, але щоб він не повністю перетинався. Наприклад, вона спонукала мене навчитися популярної гри Magic: The Gathering. Ця гра видалася мені, колишньому фанатові Dungeons & Dragons, доволі цікавою, але я все вигадував відмовки. Мені хотілося, щоб донька зналася на таких царинах, у яких я був би нетямущим дорослим.

Крім того, я передчував, що готуюся до майбутнього. Як дещо старший батько, я хотів забезпечити собі бойову готовність — фізичну і розумову — ще, як мені хотілося б думати, на багато років спільних пригод із донькою. Я сподівався, що спільне подолання маленьких труднощів у навчанні не лише згуртує нас, а й подарує мені відчуття молодості.

Я розумів, що буде важко. Що падатиму. Але відчував: це піде мені на користь. У мене буде розум початківця; у мене буде *тіло* початківця. Мій мозок і м'язи торуватимуть собі нові шляхи.

А ще я передчував, що моїй доньці це також буде корисним. Під час одного надзвичайно цікавого експерименту науковці продемонстрували маленьким дітям, учасникам цього дослідження, процес витягання іграшки з контейнера⁽²²⁾. Один дорослий учасник зіткнувся з труднощами в цьому процесі, а інший легко з ним упорався. Діти, які побачили, що дорослому важко, доклали *більших* зусиль, коли настала їхня черга діставати іграшку. А тим, хто побачив, що дорослий легко впорався, не хотілося напружуватися.

Навчаючись пліч-о-пліч із дітьми, виконуючи разом із ними різні справи на рівні початківців, разом проживаючи провали і маленькі перемоги, ми можемо дати їм один із найважливіших уроків: те, що

тобі не одразу щось вдається, не означає, що рано чи пізно ти не досягнеш мети.

Радості й біди початківця

Майстрами не народжуються. Усі ми колись були початківцями.

Бути початківцем важко. Щось уміти — приємніше, ніж не вміти. У різних царинах початківцям дають специфічні недобрі назви. У серфінгу ти будеш «куком». У велоспорті — «фредом». У шахах — «патцером». В армії — «бутом» (нібито через начищені боти)⁵. Ну або просто «недоуком», «новобранцем» чи «жовторотим». А що означає слово «неофіт»? «Чернець-початківець».

Початківці ставлять одні й ті самі очевидні запитання, страждають від одних і тих самих непорозумінь, припускаються одних і тих самих помилок. У кожній царині є нервовні початківці. Початківці у стрільбі з лука надто сильно стискають лук і надто довго ціляться⁽²³⁾. Автомеханіки-початківці розливають олію, трощать колісні гайки, зривають гвинти з головкою марки Phillips⁽²⁴⁾. Моряки-новачки зашпортовуються в мотузках для прив'язування шлюпки, їхнє волосся і прикраси заплутуються в клівер-шкоті, й вони забувають, що «глибока вода і мілководдя на вигляд абсолютно однакові»⁽²⁵⁾.

У шахах усі новачки, як щасливі родини в Толстого, схожі один на одного: вони забагато ходять пішаками, зарано виводять ферзя, надто легко розмінюють фігури і, таке враження, не беруть до уваги мотиви останнього ходу суперника, перш ніж самим зробити хід⁶. І програють. Трапляються й винятки, коли вони обігрують інших початківців — нерідко просто через те, що новачкам щастить.

Початківці падають, спотикаються й забиваються. Саме новачки страждають від запаморочення і зневоднення в забігах на 10 кілометрів⁽²⁶⁾. У катанні на сноуборді на новачків припадає більшість травм⁽²⁷⁾. У кінному спорті новачки зазнають ушкоджень у вісім разів частіше за професіоналів⁽²⁸⁾. У стрибках із парашутом, де помилки мають дуже високу ціну, парашутисти-початківці зазнають ушкоджень у дванадцять разів частіше за людей, які стрибнули *хоча б раз*⁽²⁹⁾.

Попри всі гулі й синці, промахи й ляпсуси, у цій книжці я спробую показати, що досвід початківця може бути прекрасним. Маю надію пролити світло на те, в чому переконаний: у початкових етапах є свої чари.

На початку закоханості ми перебуваємо у так званому граничному нейробіологічному стані: на перезбуджений мозок діє велетенська порція суперкофеїнового енергетичного напою, який складається з дофаміну й гормонів стресу (тих, що корисні)⁽³⁰⁾. Нерідко наше мовлення відкочується до непевного здитинілого белькотіння, немов ми знову народилися на світ. Рано чи пізно все це вгамується.

Засвоєння нової навички — навдивовижу схожий процес. Мозок перебуває в гіперчутливому стані, він купається в новизні й заледве дає собі раду, намагаючись зрозуміти, чому під час того триочкового кидка, який ви щойно виконали, вважаючи його досконалим, м'яч навіть не торкнувся щита (такі випадки називають помилками прогнозу)⁽³¹⁾.

Коли ви пірнаєте в опанування якогось виду мистецтва чи навички, вам здається, що навколишній світ новий і сповнений безмежних горизонтів. Кожен день рясніє новими відкриттями, поки ви з обережністю робите перші кроки, поволі розширюючи межі пізнання. Ви припускаєтеся помилок, але навіть вони надихають, адже *таких помилок ви ще ніколи не припускалися*.

Вас не турбує «синдром самозванця» — побоювання виявитися не тим фахівцем, яким ви себе намалювали, — адже ніхто й не розраховує на те, що ви вмієте бодай щось. Ви вільні від очікувань, від тягара минулого. У дзен-буддизмі цей стан називають розумом початківця. Ваш розум готовий до будь-чого, він відкритий до всього. «Розум початківця бачить багато можливостей, — пише Сюнрю Судзукі⁽³²⁾. — Розум майстра — мало».

Приємно вам не буде. Подібно до дзен-буддійського паломництва, бути початківцем означає вирушити в подорож до невідомого⁽³³⁾. Ви не просто чогось не знатимете; ви не *знатимете* навіть про те, що ви цього не знаєте. Вам здаватиметься, неначе всі дивляться на вас і чекають, коли ви помилитеся, немов на тих славнозвісних «учнів за

кермом», що їх можна побачити на дорозі. Ви нестимете на собі багряну літеру «П».

Однак, здобуваючи нові знання, ви дізнаватиметеся щось нове про самого себе. Можна сказати, що ви розвиваєтеся стрімкими стрибками. Ви чітко відчуваєте, як саме вдосконалюєтеся. Письменник Норман Раш змалював кохання як вхід до анфілади незнайомих кімнат, причому щоразу — навіть попри те, що ви вже це робили, — ви дивуєтеся. «Ви й не збиралися переходити з однієї кімнати до іншої — це стається саме собою. Ви зауважуєте двері, ви заходите, ви знову в захваті»⁽³⁴⁾. Чимось таким і є навчання, особливо на початкових етапах.

Цю мить потрібно плекати: ваші перші успіхи значно перевершуватимуть наступні.

Нерідко «круту криву навчання» хибно вважають до моторошного складним явищем⁽³⁵⁾. Засвоїти якусь навичку може бути важко, а може й не бути, але крута крива навчання — це не що інше, як графічне зображення часу на прогрес. *Крута крива навчання означає, що ви швидше рухаєтеся вгору. А найкрутіші криві не змусять себе чекати.*

* * *

Кілька років тому я поїхав із донькою кататися на сноуборді. У майже п'ятдесят років я був у цьому виді спорту цілковитим новачком, як і вона. Дорогою до гори я намагався дивитися на нього очима початківця. Я нічого від нього не чекав. Можливо, він зовсім мені не сподобається, а може, й стане моїм новим улюбленим заняттям. Байдуже, добре в мене виходитиме чи погано — я просто намагатимуся вповні прийняти цей досвід. Цілей у мене не було, хіба тільки не заgrimіти в лікарню. Я просто хотів увійти до нової «кімнати». Думаю, в цьому ми з донькою були на одній хвилі, адже їй хотілося розважитися, не більше.

Минуло кілька годин, я чимало разів упав і подряпався на крижаних схилах, аж тут дещо сталося. Я став *сноубордистом*. Певна річ, поганим сноубордистом, а ще вам усі казатимуть, що сноуборд — це легко на початку, але згодом стає складніше (з лижами все навпаки).

Але зі мною відбулася метаморфоза: я був людиною, яка жодного разу в житті не стояла на сноуборді, а потім успішно з'їхав на ньому з

великого пагорба, хай і не гори. Я стрімко летів до піку кривої навчання, причому малоймовірно, що зі мною ще бодай колись станеться такий якісний стрибок у катанні на сноуборді. «Тримайся за цю мить», — подумав я.

Здебільшого ми вбачаємо в початкових етапах щось таке, що потрібно якомога швидше залишити позаду, як, наприклад, захворювання шкіри, з яким не можна виходити в люди. Та мені хотілося б зазначити: навіть якщо цю мить переживати стрімко, їй слід приділити особливу увагу. Адже, коли вона промине, повернути її буде важко.

Пригадайте, як ви вперше побували в якійсь новій далекій місцині, про яку майже нічого не знали. Щойно прибувши, ви ловили кожную новинку. *Запах їжі на вулиці! Незвичні дорожні знаки! Звук заклику до молитви!* Відірвані від зручного звичного оточення, змушені засвоїти нові ритуали й способи спілкування, ви набули чуттєвої суперсили. Ви на все звертали увагу, оскільки не знали, що потрібно знати, щоб дати собі раду. За кілька днів ви починаєте краще орієнтуватися в цій місцині, а те, що здавалося дивним, стає знайомим. Ви помічаєте дедалі менше. Здобувши знання, починаєте почуватися більш захищеним. Ваша поведінка стає більш машинальною. Той вибух нейронної активності, який стався на початку, йде на спад.

У мене, як в епізодичного автора дорожніх нарисів, є стратегія: зробити основну частину нотаток першого ж дня. Саме тоді ми бачимо найбільше. На незграбних і непевних ранніх етапах засвоєння навичок може бути важко не забути, що на оточення варто звертати увагу. Але *прогрес настане*. Відчуйте насолоду від цієї миті; повністю вберіть її в себе.

Перевага початківців

Ваші знання і навички вдосконалюватимуться, але продовжувати мислити, як початківець, усе одно може бути корисно.

Усі знають про так званий ефект Даннінга–Крюгера: психологи Девід Даннінг і Джастін Крюгер продемонстрували, що найгірші результати різних когнітивних тестів отримали ті люди, які «грубо

переоцінили» свою реальну успішність. Вони були «некомпетентні й не знали про це»⁽³⁶⁾.

Поза сумнівом, тут на початківців може чекати перешкода. Але, за результатами додаткових досліджень, гіршим від практично повного незнання може бути тільки одне: *дещо більший масив знань*⁽³⁷⁾. Цю закономірність можна простежити в реальних умовах: лікарі, які вивчають певний нейрохірургічний прийом, припускаються найбільшій кількості помилок не під час першої чи другої спроби, а під час *п'ятнадцятої*; водночас помилки пілотів сягають піку не на ранніх етапах, а приблизно на рівні восьмисот годин нальоту.

Я не хочу сказати, що експертам слід остерігатися початківців. Експерти, які «мають високу кваліфікацію й свідомі цього», значно ефективніше розв'язують проблеми й виконують ходи (наприклад, найкращі шахісти зазвичай найкраще грають і у швидкі шахи)⁽³⁸⁾. Вони спираються на ширший досвід, на більш відточені рефлексії. Шахісти-початківці марнують час на аналіз величезного діапазону можливих ходів, а гросмейстери зосереджуються на найбільш релевантних варіантах (хай навіть потім вони витрачають безліч часу на прорахунок найкращих із цих ходів).

Водночас подеколи «звички експерта», як їх назвав майстер дзену Судзукі, можуть стати на заваді — насамперед тоді, коли потрібні нові рішення. Експерти з великим досвідом можуть бачити те, що очікують побачити. Експертів-шахістів може так зачарувати якийсь хід із попередньої партії, що вони не помічають більш оптимального ходу на іншому краю дошки⁽³⁹⁾.

Чи, наприклад, експеримент за участі групи лондонських таксистів, класу з надзвичайно високими навичками орієнтування, який часто бере участь у дослідженнях⁽⁴⁰⁾. Їх попросили скласти маршрут у вигаданому місті, план якого вони щойно побачили. З цим вони впоралися доволі добре — значно краще, ніж люди, які не сидять за кермом таксі. Та коли їх попросили спланувати маршрут у новому вигаданому районі, вплетеному в знайомий їм Лондон, вони впоралися гірше. Їм заважав знайомий Лондон, «завчений до автоматизму»⁽⁴¹⁾.

Людське тяжіння до знайомого, навіть попри існування більш оптимального нового рішення, називають ефектом *Einstellung* (від

німецького «налаштування»).

Відома «задача зі свічкою» полягає в тому, що люди мають прикріпити свічку до стіни за допомогою тільки коробки сірників і коробки цвяхів. Людям складно її розв'язати, адже вони загрузають у «функціональній фіксації» на коробці як *контейнері* для цвяхів, а не теоретичній *полиці* для свічки. Але одна група, як виявилось, доволі успішно розв'язує задачу зі свічкою: п'ятирічки.

Чому? На думку науковців, які здійснили це відкриття, у маленьких дітей уявлення про функцію гнучкіше, ніж у старших дітей чи дорослих. Вони не настільки заціклені на *певному призначенні* предметів і більшою мірою здатні бачити в них просто предмети з масою різних способів застосування. Нічого дивного, що вони так спритно опановують нові технології; для них *усе* нове.

Діти мають справжнісінький розум початківця, відкритий до широких можливостей. Вони дивляться на світ свіжим поглядом, на них не так тиснуть упередження, вони не настільки керуються тим, що вважають за істину⁽⁴²⁾. Вони частіше зауважують дрібниці, які можуть видатися дорослим неважливими⁽⁴³⁾. Оскільки діти не так бояться помилитися чи здатися дурними, вони часто ставлять ті запитання, яких не ставлять дорослі⁽⁴⁴⁾.

Розгляньмо прецікавий приклад, описаний у The New York Times, коли в поховальному бюро випадково поклали в труну не те тіло⁽⁴⁵⁾.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ